

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده هنر و معماری، گروه نقاشی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش نقاشی

عنوان:

مفهوم نمادین اشکال دایره گون در هنر اسلامی ایرانی (نگارگری و معماری)

استاد راهنما:

سرکار خانم نسرين عتيقه چي

استاد مشاور:

سرکار خانم منيژه صحي

پژوهشگر:

فرزانه روش

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم به همسر گرامی ام که صبورانه مرا در این راه همراهی کرد.

تقدیر و تشکر:

با سپاس فراوان از سرکار خانم عتیقه چی و سرکار خانم منیژه صبحی

و سایر اساتیدی که در این راه مرا یاری نمودند.

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۱/۶/۱۲

دانشجو کارشناسی ارشد خانم **فرزانه روش** از پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره بحر و با درجه مورد تصویب قرار

گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **فرزانه روش** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته نقاشی با شماره دانشجویی ۸۹۰۶۵۹۴۰۲ اعلام می نمایم که کلیه مطالب مندرج در این پایان نامه با عنوان: **مفهوم نمادین اشکال دایره‌گون در هنر اسلامی ایرانی (نگارگری و معماری)** حاصل کار پژوهشی خود بوده و چنانچه دستاوردهای پژوهشی دیگران را مورد استفاده قرار داده باشم، طبق ضوابط و رویه های جاری ، آنرا ارجاع داده و در فهرست منابع و مآخذ ذکر نموده ام. علاوه بر آن تاکید می نماید که این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح ، پایین تر یا بالاتر ارائه نشده و چنانچه در هر زمان خلاف آن ثابت شود ، بدینوسیله متعهد می شوم، در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام توسط دانشگاه ، بدون کوچکترین اعتراض آنرا بپذیرم.

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

دانشکده هنر و معماری / گروه نقاشی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۶۰۱۱۱۹۰۱۰۱۱
عنوان پایان نامه: مفهوم نمادین اشکال دایره گون در هنر اسلامی ایرانی (نگارگری و معماری)		
نام و نام خانوادگی دانشجو: فرزانه روش	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۰/۱۰/۲	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۱/۶/۱۲
شماره دانشجویی: ۸۹۰۶۵۹۴۰۲		
رشته تحصیلی: نقاشی		
استاد / استادان راهنما: نسرین عتیقه چی		
استاد / استادان مشاور: منیژه صبحی		
آدرس و شماره تلفن:		
اراک، خیابان شریعتی، کوچه ۲۳ ایثار، پلاک ۳۸۱۱ - تلفن: ۰۹۱۸۹۶۳۳۱۷۶		
چکیده پایان نامه:		
<p>هنرمند ایرانی همواره در تلاش بوده است تا خود را از قید طبیعت ظاهری و عینی رها کند و به ترسیم حقیقت جهان هستی بپردازد. جهان هستی برای هنرمند ایرانی مسلمان سرشار از نشانه ها و آیات خداوندی است که جز با زبان رمز و تمثیل و مدد گرفتن از قدرت خیال شناختنی و گفتنی نیست.</p> <p>در فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی، عالم قداست و کیفیت عارفانه و روحانی در قالب معماری رمزی مساجد و تزئینات اسلیمی و طرحهای هندسی و ... مجال نمود یافته است. در سراسر هنرنگارگری، با سعی و تلاش نگارگر در ترسیم اشکال دایره ای و بیچ و تاب های دایره گون اسلیمی و طرح و نقش های تذهیب شده روبرو هستیم که باری عظیم از اسرار و رموز قدسی را از خود ساطع می کنند.</p> <p>در این تحقیق تلاش شده است تا حدی از اسرار نهفته در این نقوش دایره ای و ترکیب بندی های مدور که در جای جای هنر اسلامی ایرانی دیده میشود، پرده گشوده شود.</p> <p>این پژوهش با هدف تشریح و رمزگشایی از اشکال دایره گون که در سرتاسر هنر اسلامی ایرانی از جمله معماری مساجد و نگارگری دیده می شود و تبیین ارتباط عرفان اسلامی با هنر اسلامی تنظیم شده است.</p> <p>روشی که در تنظیم و تدوین این پژوهش مورد نظر قرار گرفته است، روش کتابخانه ای و اینترنت و مبتنی بر تجمیع منابع می باشد.</p>		

مناسب است

تاریخ و امضا:

نظراستادراهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب نیست

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات طرح

- ۱-۱- بیان مسأله تحقیق ۲
- ۲-۱- اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن ۲
- ۳-۱- هدفهای تحقیق ۳
- ۴-۱- سئوالات یا فرضیه‌های تحقیق ۳
- ۵-۱- چهارچوب نظری تحقیق ۳
- ۶-۱- روش تحقیق ۴
- ۷-۱- پیشینه پژوهش ۴
- ۸-۱- روش گردآوری اطلاعات ۵
- ۹-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۵
- ۱۱-۱- واژه‌های کلیدی ۵

فصل دوم: مطالعات نظری

- ۱-۲- تعاریف نماد و مفهوم آن ۷
- ۲-۲- تاریخچه دایره ۱۱
- ۱-۳- مبانی نظری عرفان اسلامی ۲۵

فصل سوم: آرای حکمای مسلمان

- ۲-۳- سهروردی: ۲۸
- ۱-۲-۳- اصالت ماهیت و تشکیک وجود در حکمت اشراق ۲۹
- ۲-۲-۳- بررسی مفهوم نور در فلسفه اشراق ۳۰

- ۳۲-۳-۲-۳- خیال در ذهن و زبان شیخ اشراق..... ۳۲
- ۳۳-۳-۳- محی الدین ابن عربی..... ۳۶
- ۳۳-۳-۱- ابن عربی و وحدت وجود..... ۳۷
- ۳۳-۳-۲- مراتب یا حضرات خمسه در عرفان ابن عربی..... ۳۹
- ۳۳-۳-۳- خیال در حکمت ابن عربی..... ۴۲
- ۳-۴-۴- صدرالمتهین، محمد بن ابراهیم صدرای شیرازی..... ۴۶
- ۳-۴-۱- وحدت وجود در ذهن و زبان صدرای شیرازی..... ۴۷
- ۳-۴-۲- تشکیک وجود در نظر ملاصدرا..... ۴۹
- ۳-۴-۳- خیال و زیبایی در اندیشه صدرای شیرازی..... ۵۰
- ۳-۵-۵- هانری کربن..... ۵۷
- ۳-۶-۶- تیتوس بورکهارت..... ۵۸
- ۳-۷-۷- سید حسین نصر..... ۵۹

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

- ۴-۱-۱- اشکال دایره‌گون در نگارگری و معماری اسلامی ایرانی..... ۶۳
- ۴-۱-۱- مفهوم دایره در هنر اسلامی و وحدت وجود..... ۶۳
- ۴-۱-۲- توحید سنگ بنای تفکر هنر اسلامی است:..... ۶۴
- ۴-۲- تجلی و مصادیق آن:..... ۶۶
- ۴-۳- نور:..... ۶۷
- ۴-۴- حضور هاله نورانی در نگارگری..... ۶۹
- ۴-۵- هندسه مقدس:..... ۷۱
- ۴-۶- ارتباط اشکال انتزاعی با مفاهیم اسلامی..... ۷۴
- ۴-۷- نقوش اسلیمی و رموز نهفته در آن:..... ۷۷

۸۷	۴-۸- بته جقه
۹۰	۴-۹- شمسه
۹۲	۴-۱۰- ترکیب بندی های مدور و حلزونی شکل در نگارگری اسلامی ایرانی
۱۰۳	۴-۱۱- قوس و گنبد در معماری اسلامی ایرانی
۱۱۳	۴-۱۲- مفهوم عرفانی سایر عناصر معماری مبتنی بر قوس
۱۱۴	۴-۱۲-۱- محراب
۱۱۷	۴-۱۲-۲- ایوان و سردر مسجد و مقرنس:

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۲۸	۵-۱- نتیجه گیری:
۱۳۱	فهرست منابع:

فهرست اشکال

- شکل ۱-۲- نقش خورشیدی روی ظروف سفالین مکشوفه از شهر سوخته..... ۲۲
- شکل ۲-۲- نقش خورشید به صورت صلیب روی مهر، مکشوفه از فلات ایران..... ۲۲
- شکل ۳-۲- پلکان بخش غربی تخت جمشید - فروهر..... ۲۲
- شکل ۴-۲- نقش رستم، اردشیر حلقه فرکیانی را از اهورا مزدا دریافت می کند..... ۲۲
- شکل ۵-۲- تخت جمشید - تالار صد ستون- گل های نیلوفر در حاشیه بالای تخت شاه..... ۲۳
- شکل ۶-۲- نمونه ای از گل های نیلوفر دوازده پر در قاب بندی های تخت جمشید..... ۲۳
- شکل ۷-۲- پلکان غربی تخت جمشید- انسان کامل در کنار نیلوفر به گل نشسته..... ۲۳
- شکل ۸-۲- دایره نشان دهنده آسمان کیهانی است نمادی از جهان معنوی و متعالی..... ۲۳
- شکل ۹-۲- نقش چرخه زندگی در مذهب بودایی ذن..... ۲۳
- شکل ۱۰-۲- طرح های مختلفی از سواستیکا..... ۲۳
- شکل ۱۱-۲- خوچو، چین، سده ۹ و ۱۰ میلادی..... ۲۳
- شکل ۱۲-۲- نگاره جدا شده از یک کتاب مانوی: نوازندگان تورفان، سده ۸ و ۹ میلادی..... ۲۳
- شکل ۱-۴- نسخه ای از رساله خطی منسوب به جالینوس، حضور هاله نورانی در نگارگری... ۱۲۰
- شکل ۲-۴- مکتب تبریز، انوشیروان به وزیر خود بزرگمهر پاداش می دهد، حضور هاله نورانی در نگارگری..... ۱۲۰
- شکل ۳-۴- مکتب شیراز، ابراهیم در میان آتش، حضور هاله نور (شعله) در نگارگری..... ۱۲۰
- شکل ۴-۴- فرار یوسف از زلیخا، اثر کمال الدین بهزاد،..... ۱۲۰
- شکل ۵-۴- شمسه..... ۱۲۱
- شکل ۶-۴- شمسه در معماری..... ۱۲۲
- شکل ۷-۴- نمونه ای از نقوش اسلیمی به کار رفته در فرش..... ۱۲۲
- شکل ۸-۴- نمونه هنر سکایی..... ۱۲۳

- شکل ۹-۴- نقش ختایی ۱۲۳
- شکل ۱۰-۴- نقشه بته جقه ۱۲۳
- شکل ۱۱-۴- خانه حیدری در اصفهان ارسی تزئین شده با بته جقه درشت و شیشه‌ای ۱۲۳
- شکل ۱۲-۴- تبدیل بته جقه به اسلیمی ۱۲۴
- شکل ۱۳-۴- تبدیل بته جقه به اسلیمی ۱۲۴
- شکل ۱۴-۴- شمسه مذهب حاوی نام و القاب بایسنقر میرزا در آغاز شاهنامه بایسنقری ۱۲۴
- شکل ۱۵-۴- مقامات حریری- ابوزید و یارانش در حال مذاکره ۱۲۴
- شکل ۱۶-۴- مقامات حریری- ابوزید در حال وعظ (۱۲۲۳-۱۲۲۲ م) ۱۲۴
- شکل ۱۷-۴- مقامات حریری- ابوزید در حال دعا - مصر (۱۳۵۷ م) ۱۲۴
- شکل ۱۸-۴- شاهنامه فردوسی- اسکندر در حال کشتن کرگدن- تبریز (قرن ۸ هـ.ق) ۱۲۵
- شکل ۱۹-۴- a: بزم سلطان حسین، بهزاد، بوستان سعدی، (۱۴۸۸ م) ۱۲۵
- شکل ۱۹-۴- b: بزم سلطان حسین، بهزاد، بوستان سعدی، (۱۴۸۸ م) ۱۲۵
- شکل ۲۰-۴- دارا در میان چوپانان، بهزاد، بوستان سعدی (۱۴۸۸ م) هرات ۱۲۵
- شکل ۲۱-۴- نبرد میان قبایل لیلی و مجنون، بهزاد، (۱۴۹۰ م) هرات- خمسه نظامی ۱۲۵
- شکل ۲۲-۴- زنان در حال شنا، بهزاد، خمسه نظامی (۱۴۹۴ م) هرات ۱۲۵
- شکل ۲۳-۴- معراج حضرت رسول (ص) منصوب به سلطان محمد، تبریز ۱۲۵
- شکل ۲۴-۴- تصویر کعبه و تبدیل دایره به مربع در کعبه ۱۲۵
- شکل ۲۵-۴- گنبد مسجد جامع عباسی- اصفهان ۱۲۶
- شکل ۲۶-۴- محراب اولجایتو در مسجد جامع اصفهان ۱۲۶
- شکل ۲۷-۴- سردر ورودی مسجد شیخ لطف الله در اصفهان ۱۲۶
- شکل ۲۸-۴- شمسه سقف داخلی مسجد شیخ لطف الله ۱۲۶

فصل اول:

کلیات طرح

۱-۱- بیان مسأله تحقیق

در این تحقیق تلاش می‌شود تا به مفهوم نمادین در ترسیم دایره‌ها و پیچ و تاب‌های لطیف که به کرات در هنر نگارگری و معماری اسلامی ایرانی شاهدش هستیم پرداخته شود. نقوش هندسی در هنر اسلامی ایرانی از اصول هندسی غیر مادی‌ای سرچشمه می‌گیرند که آفریده ذهن خلاق و مبتکر است. پایه و اساس این اشکال هندسی بر دایره استوار است که کاملترین شکل هندسی محسوب می‌شود و در نمادگرایی تمام دوره‌های تاریخی از اهمیتی ویژه برخوردار است.

در فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی، عالم قداست و کیفیت عارفانه و روحانی در قالب معماری رمزی مساجد و تزئینات اسلیمی و ... مجال نمود یافته است. در سرتاسر هنر نگارگری با سعی و تلاش نگارگر در ترسیم اشکال دایره گون روبرو هستیم که باری عظیم از اسرار و رموز قدسی را از خود ساطع می‌کند.

جهان هستی برای هنرمند ایرانی مسلمان سرشار از نشانه‌ها و آیات خداوندی است که جز با زبان رمز و تمثیل و مدد گرفتن از قدرت خیال شناختنی و گفتنی نیست. در این تحقیق تا حدی از رموز نهفته در این نقوش دایره‌ای که در جای جای هنر اسلامی ایرانی دیده می‌شود پرده گشوده می‌شود.

۱-۲- اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن

کثرت کاربرد نقوش دایره گون در هنر اسلامی ایرانی نشان از اهمیت این نقش نمادین در باورها و جهان بینی هنرمند مسلمان ایرانی دارد در حالیکه در این زمینه به شکل خاص و متمرکز پژوهش زیادی صورت نگرفته است.

در این تحقیق تلاش شده است تا حدی از اسرار نهفته در نقوش دایره گون که در جای جای هنر اسلامی ایرانی دیده می‌شود پرده گشوده شود.

تکرار نقش دایره در جای جای هنر نگارگری و معماری مساجد نشان از نقش نمادین آن دارد.

هنر اسلامی ایرانی به مدد همین نقوش به بیان حقیقت درونی اشیاء و کائنات می‌پردازد و به شیوه‌ای خیره‌کننده اصل وحدت در کثرت را نشان می‌دهد.

۳-۱- هدفهای تحقیق

- تشریح اشکال دایره‌گون که در جای‌جای هنر اسلامی ایرانی از جمله در معماری مساجد و نگارگری دیده می‌شود.
- رمزگشایی از اشکال دایره‌گون که در سرتاسر هنر اسلامی ایرانی دیده می‌شود.
- تبیین تأثیر مفاهیم عمیق اسلامی و باورهای هنرمند مسلمان ایرانی بر هنر ایران پس از ظهور دین مبین اسلام.
- تبیین ارتباط عرفان اسلامی با هنر اسلامی

۴-۱- سئوالات یا فرضیه‌های تحقیق

- آیا در پس‌سعی و تلاش هنرمند مسلمان ایرانی برای ترسیم دایره‌ها در سرتاسر هنر اسلامی ایرانی، اسراری نهفته است؟
- آیا وجود گنبد‌های دایره‌ای که به سوی یک مرکز واحد گرایش دارد در معماری اسلامی ایرانی مفهومی قدسی و نمادین دارد؟
- آیا خطوط اسلیمی و پیچ و تاب‌های آن در بر دارنده مفاهیم دین مبین اسلام است؟
- آیا شمس در هنر تذهیب جنبه نمادین داشته و بازتاب باورهای عمیق هنرمند مسلمان ایرانی است؟
- آیا هنرمند مسلمان در عین هنرمند بودن خود یک سالک و عارفی است که در مسیر آگاهی گام برمی‌دارد؟

۵-۱- چهارچوب نظری تحقیق

در این تحقیق ابتدا به مرور تاریخچه دوایر در ایران پیش از اسلامی پرداخته می‌شود و سپس به معرفی وجود این اشکال دایره‌گون در معماری و نگارگری اسلامی پرداخته می‌شود و سپس به اسرار نهفته در این شکل و ارتباط آن با تفکر مسلمان ایرانی پرداخته می‌شود.

در این پژوهش ابتدا به مرور مفهوم نماد و رمز و تعاریف آن از دیدگاه پژوهشگران این عرصه پرداخته شده است و سپس به ذکر تاریخچه دوایر در میان اقوام مختلف و به خصوص ایرانیان باستان پرداخته شده است.

در فصل سوم مروری بر آرای حکمای مسلمان در باب وحدت وجود و عالم خیال و ... شده است.

فصل چهارم تطبیق مفاهیم نظری عرفان اسلامی با هنر اسلامی ایرانی و رمزگشایی از اشکال دایره‌گون موجود در نگارگری و معماری است. و در نهایت فصل پنجم که شامل نتیجه‌گیری از پژوهش است.

۱-۶- روش تحقیق

روشی که در تنظیم و تدوین این پژوهش مورد نظر قرار گرفته است، روش کتابخانه‌ای و مبتنی بر تجمیع منابع می‌باشد.

۱-۷- پیشینه پژوهش

هنر اسلامی برای محققان غربی از سده نوزدهم میلادی و برای پژوهشگران مسلمان تحصیل کرده در غرب طی چند دهه اخیر موضوع پژوهش قرار گرفته است.

کتاب‌های متعددی به تمامی زبان‌های اروپایی درباره هنر اسلامی انتشار یافته است. که البته در موارد نادر به تبیین معنای معنوی آن اختصاص یافته است.

در ابتدای امر باید به تیتوس بورکهاث اشاره کرد که در کتاب هنر مقدس به تشریح و تفسیر هنر اسلامی پرداخته است. از دیگر پژوهشگرانی که به مطالعه جنبه‌های مهم هنر اسلامی ایرانی پرداخته‌اند، می‌توان به دکتر سید حسین نصر اشاره کرد که در کتاب «هنر و معنویت اسلامی» به تشریح رابطه میان معنویت و هنر اسلامی پرداخته است.

از دیگر پژوهشگران در زمینه گسترش و تشریح مبانی عرفانی هنر و معماری اسلام، از بلخاری

قهی باید نام برد که در کتاب‌های ارزنده‌ای چون «مبانی عرفانی هنر و معماری اسلامی» و «فلسفه هنر اسلامی» و «سرگذشت هنر در تمدن اسلامی» و سایر کتاب‌هایی که به تحریر درآورده‌اند، بخش عظیمی از مفاهیم عرفان اسلامی و تطبیق آن با هنر اسلامی را نشان داده‌اند.

همچنین دکتر محمد مددیپور از پژوهشگران عرصه هنر و عرفان اسلامی محسوب می‌گردند که در کتاب‌هایی با عنوان «حکمت انسی و زیبایی‌شناسی عرفانی هنر اسلامی» و «آشنایی با آرای متفکران درباره هنر» و سایر کتاب‌ها به شرح و بسط هنر و عرفان اسلامی پرداخته‌اند.

از دیگر پژوهشگران در این زمینه استاد مرتضی خلیج امیری حسین است که در کتاب «رموز نهفته در هنر نگارگری» به رمزگشایی از آثار نگارگری ایرانی پرداخته است.

همچنین کتاب «نماد و نشانه‌شناسی در فرش ایران» نوشته نویسنده ارجمند محمد افروغ که به تفسیر و ریشه‌یابی برخی نمادها و نشانه‌های ایرانی پرداخته است، از دیگر منابع ارزشمندی است که در این زمینه نگاشته شده است.

۸-۱- روش گردآوری اطلاعات

با استفاده از فیش‌های تحقیقی و برگه‌های کتاب‌شناسی و مراجعه به سایت‌های مورد نظر.

۹-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این رساله، روش مضمونی (درونی) است.

۱۱-۱- واژه‌های کلیدی

نماد، اشکال دایره‌گون، هنر اسلامی، ایرانی، معماری، نگارگری

فصل دوم:

مطالعات نظری

۱-۲- تعاریف نماد^۱ و مفهوم آن

«آن چه که نماد نامیده می شود، عبارت است از یک اصطلاح، یک نام یا تصویری که ممکن است نماینده ی شیئی یا مفهومی در زندگی روزانه باشد. به بیان دیگر، یک کلمه یا یک شکل وقتی نماد است که به چیزی بیش از معنی آشکار و مستقیم خود دلالت کند.

به گفته میرچا الیاده^۲ نماد دنباله ی تجلی قداست (اسطوره) و در حکم تبلور آن است. نماد دارای جنبه ی ناخودآگاه وسیع تری است که هرگز به طور دقیق تعریف یا به طور کامل توضیح داده نشده است و کسی هم امیدی به تعریف یا توضیح آن ندارد. ذهن آدمی، به تصوراتی می رسد که خارج از محدوده ی استدلال معمولی است» (افروغ، ۱۳۸۸، ۱۲).

به گفته یونگ^۳: «آن چه ما نمادش می نامیم یک اصطلاح است، یک نام یا نمایه یی که افزون بر معانی قراردادی و آشکار روزمره ی خود دارای معانی متناقضی نیز باشد. نماد شامل چیزی گنگ، ناشناخته یا پنهان از ماست.» (یونگ، ۱۳۸۷، ۱۵).

«در تاریخ زندگی بشر، تمام باورها و ادیان از نمادگرایی فراوان استفاده کرده اند و بی استثنا تمام آن ها زبان و صور نمادین را به کار گرفته اند زیرا بشر به شیوه ی نمادپردازی بهتر می تواند مفاهیمی را نمودار کند که نمی توان به روش های دیگر تعریف یا قابل درک باشد.

قوای تشخیص و درک انسان نسبی است و هرگز قادر نیست چیزی را به طور کامل درک کند یا بفهمد. انسان البته می تواند با استفاده از تجهیزات حاصل از پیشرفت فن آوری تا حدودی این نقیصه را جبران کند، اما دقیق ترین و پیشرفته ترین ابزار هم نمی تواند کاری بیش از نزدیک ساختن اشیای دور یا ریز به چشم یا رساندن صداهای ضعیف به گوش انجام دهند و سرانجام انسان به یک نقطه ی عدم قطعیت می رسد که هیچ معرفت خودآگاهانه ای نمی تواند از آن فراتر رود. (افروغ، ۱۳۸۸،

1 - Sybmol

۲ - m.eliade: اسطوره شناس و دین پژوه نامدار رمانیایی که به تبیین دین به طور مستقل از سایر حوزه ها پرداخت.

۳ - Carl Gustav jung: روانپزشک و متفکر سوئیسی که به خاطر فعالیت هایش در روانشناسی تحت عنوان روانشناس تحلیلی معروف است.

صص ۱۲-۱۳).

«بنابراین یک کلمه، یا یک نمایه هنگامی نمادین می شود که چیزی بیش از مفهوم آشکار و بدون واسطه ی خود داشته باشد. این کلمه یا نمایه جنبه «ناخودآگاه» گسترده تری دارد که هرگز نه می تواند به گونه یی دقیق مشخص شود و نه به طور کامل توضیح داده شود، و هیچ کس هم امیدی به انجام این کار ندارد.

هنگامی که ذهن ما مبادرت به کنکاش در یک نماد می کند به انگاره هایی فراسوی خرد دست می یابد. مثلا نمایه ی چرخ می تواند به موجب درک خورشیدی «الهی» شود، اما خرد ناگزیر در این مرحله خود گردن می نهد چرا که انسان توان تعریف وجودی «الهی» را ندارد. وقتی ما با توجه به حد هوشی خودمان چیزی را «ملکوتی» می نامیم در حقیقت تنها از نامی که پایه بر باورهایمان دارد بهره گرفته ایم و نه شواهد انکارناپذیر.

از آن جایی که چیزهای بی شماری فراسوی حد ادراک ما وجود دارد، پیوسته ناگزیر می شویم به یاری اصطلاح های نمادین برداشت هایی از آن ارائه دهیم که نه می توانیم تعریفشان کنیم و نه به درستی آن ها را بفهمیم، و درست به همین سبب است که دین ها از زبانی نمادین بهره می گیرند و خود را با نمایه ها تعریف می کنند.» (یونگ، ۱۳۸۷، ۱۴-۱۳)

نقش نمادهای مذهبی این است که به زندگی انسان معنی می دهد. «عقل گرایی» در انسان معاصر، واکنش او را نسبت به نمادها و افکار فوق طبیعی ضعیف کرده است و به ظاهر بشر خود را از قید خرافات رهانیده یا لاقول خود چنین می پندارد؛ اما در واقع ارزش های معنوی خود را تا حد خطرناکی از دست داده است. هنر، به ویژه هنرهای سنتی می تواند عاملی بسیار قوی و موثر برای کم کردن این مشکل انسان معاصر باشد.

واژه ی نماد، به ویژه در حوزه ی هنر، جای خود را به عنوان معادلی برای واژه ی سیمبل^۱ گشوده است؛ هر چند در بعضی از فرهنگ های هنرهای تجسمی معانی دیگری نیز آمده است. هانری کربن

1 - symbol